

7. Русанівський В. М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 3–7.
8. Свердан М. Р. Відгомін міфоекологічного світогляду українців у фразеологізмах з компонентом *земля* / М. Р. Свердан, Т. П. Свердан // Наук. вісник Буковинської державної фінансової академії : Зб. наук. праць. – Вип. 16 : Економічні науки. – Чернівці, 2009. – С. 143–154.
9. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1097 с.
10. Українське народознавство : [навч. посібник] / [за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горина, Р. Ф. Кирчіва]. – Львів : Фенікс, 1994. – 608 с.
11. Ужченко В. Д. Українська фразеологія : [навч. посіб. для студ. філолог. фак-тів ун-тів] / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Харків : Основа, 1990. – 165 с.

Козаченко О.М.

УДК 82.091

РОЛЬ Т.Г. ШЕВЧЕНКА У РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** Стаття присвячена українсько-польським літературним зв'язкам першої половини ХІХ століття. Особливу увагу автор приділяє постаті Т.Шевченка, який багато в чому визначив характер цих зв'язків.*

***Ключові слова:** українсько-польські літературні зв'язки, творчість Т.Шевченка, літературний процес.*

***Аннотация.** Статья посвящена характеристике украинско-польских литературных связей первой половины ХІХ века. Особое внимание автор уделяет личности Т. Шевченко, который во многом определил характер этих связей.*

***Ключевые слова :** украинско-польские литературные связи, творчество Т.Шевченко, литературный процесс.*

***Summary.** An article deals with Ukrainian-Polish literature connections of the first half of ХІХ century. An author points out on the personality of T.Shevchenko who, in many ways, defined the character of these connections. Theme ukrainian-polish literary connections of this period most successfully and full, consider, it is possible to expose through the prism of connections of Taras Shevchenko with the representatives of front-rank Polish intelligentsia of the first half ХІХ a century. Already during studies in Academy of arts Shevchenko intermingled with the Polish writers, with Polish revolutionary adjusted intelligentsia, among that his works caused the real admiration and пошанування. Modern researchers of work of T.Shevchenko operates the numerous testifying to the limits of acquaintance of Shevchenko with the Polish culture of his time, and by too Polish literature of time of romanticism(by works of А.Мицкевича in particular). Two things indisputable : distributions in the handwritten lists of works of Shevchenko among Polish public and deep awareness, mastering the Ukrainian poet all considerable, that democratic Polish intelligentsia did for freedom and development of culture. These were influences that left the track not only on ukrainian-polish literary-public connections. Shevchenko takes into account the achievement of Polish romanticism in industry of subjects, range of problems and poetics, but also does the new opening that Polish romantic literature did not know. The epoch of nobiliary revolutionism came to an end, twenty-four hours began revolutionary-democratic, and Shevchenko became her express and singer.*

***Keywords :** ukrainian-polish literary connections, work of T.Shevchenko, literary process*

Проблема українсько-польських зв'язків у галузі літератури як найбільш результативної та масової форми спілкування завжди викликала інтерес дослідників. Саме через культурний діалог відбувається пізнання, національне усвідомлення, взаємозбагачення та взаємопроникнення культур. Українсько-польські літературні контакти мають багатовікову історію. Зміст й особливості літературних контактів кожного періоду в різний час привертати увагу багатьох дослідників, зокрема І. Франка, О. Брюкнера, Г. Вервеса, І. Денисюка, М. Ільницького, О. Веретюк й ін.

Тему українсько-польський літературних зв'язків цього періоду найбільш вдало та повно, вважаємо, можна розкрити через призму зв'язків Тараса Шевченка із представниками передової польської інтелігенції першої половини ХІХ століття.

Тарас Шевченко стає відомим у колах польської інтелігенції Петербурга, Вільно та Варшави приблизно наприкінці 30-х – на початку 40-х років. Паралельно з російською пресою, яка то підтримувала українського поета, то критикувала його, ним зацікавилась польська преса, здебільшого пов'язана із діяльністю прогресивного крила літераторів, які групувалися навколо видань "Rocznik Literacki" (1848–1850), що редагував Р.Подберезький, альманаху "Gwiazda" (1846–1849), заснованого З.Фішем у Петербурзі, а потім, з 1847 року, продовженого у Києві Ю.Юркевичем. В середовищі цих літераторів Шевченка, напевно, ввели польські друзі по академії – брати Р. і К. Жуковські й А.Жамет, які ілюстрували "Rocznik Literacki" і альманах "Niezabudka".

Ці літературні діячі, а серед них, поряд з Р.Подберезьким, були Ю.Крашевський, М.Грабовський, Е.Желіговський, Т.Лада-Заблоцький та інші, котрі репрезентували польський літературний рух в Росії. Польські письменники, публіцисти, видаючи альманахи і збірники, найбільш радикальна їх частина, налагоджуючи зв'язки з революційною польською еміграцією, після першого повстання поволі збиралася з силами.

За першим томом збірника "Rocznik Literacki" мати судження про напрям видання ще завчасно. Тут друкуються твори письменників різних суспільних поглядів – М.Грабовського, І.Крашевського, Я.Барщевського, Людвіга Штирмера, Т.Лади-Заблоцького та інших; вміщуються малюнки багатьох художників, що "навчаються в місцевій Академії мистецтв". Після виходу другого тому, підготовленого по завершенню мандрів Р.Подберезького по Росії, внаслідок чого були "налагоджені стосунки з літераторами" помічаємо нові тенденції. Вони – в сатиричних творах Е.Штимер, в орієнтації на письменників, тісно пов'язаних з національно-визвольним рухом, зокрема з так званою кавказькою групою засланих польських поетів, у щирій підтримці починань Я.Барщевського в справі пропаганди білоруського фольклору в альманасі "Niezabudka", у свідомому продовженні традицій школи поетів на чолі з А.Міцкевичем у відповідності з новими умовами життя. Нарешті, – і це чи не найголовніше, – на сторінках щорічника вперше зустрічаємось з відвертим запереченням епігонської романтичної літератури еміграції. В передмові Р.Подберезький зазначав, що він, "замість того, щоб водити читача по туманних вершинах насильно до народного духу притягнутої філософії", вирішив дати збірку статей і матеріалів, "породжених на власній ниві, таких, які більш-менш точно малюють стан суспільного розвитку в даному середовищі" ("Rocznik Literacki").

"Niezabudku" (1840–1845) активно підтримувала польська молодь Петербурзького університету. На відміну від Р.Подберезького, якихось далекосяжних планів упорядник цього видання не мав (звертає на себе увагу відсутність вступних статей до альманаху), хоча його провідну тенденцію зрозуміти легко: популяризація народної білоруської творчості і її літературна обробка, здебільшого польською мовою, переважно в дусі балад А.Міцкевича. Як і у творах Лади-Заблоцького, в Барщевського помічаємо постійні ремінісценції з "Кобзаря" [1, с. 45].

Шевченко не міг не зацікавитися і урядовою газетою – "Tygodnikiem Petersburskim", яка виходила двічі на тиждень і постійно друкувала офіційні матеріали, повідомлення з Польщі і з-за кордону, рецензії на літературні новинки. На сторінках газети виступали Бенедикт Доленга (Якуб Юркевич), Альберт Гриф (Антоні Марцінковський), Зенон Фіш (Тадеуш Падаліца). Знаменно, що саме вони стали засновниками одного з найпрогресивніших польських видань на Україні 40-х років – альманаху "Gwiazda", що саме вони були авторами статей, скерованих на оборону прав української мови і культури. Чи не найбільш цікавою є стаття М.Грабовського "Про гурток польських літераторів у Петербурзі", з якої дізнаємось, що Р.Подберезький постійно цікавився історією України, фольклором, мав намір видати польською мовою українські народні казки, захоплювався творами Миколи Гоголя, особливо його історичними повістями, вивчав епоху Богдана Хмельницького за історичними джерелами. Гурток того ж Подберезького брався допомогти Шевченкові у розповсюдженні його "Мальовничої України", про що свідчить стаття "Україна Malownicza". В ній Подберезький дав високу оцінку Шевченкові як громадянинові, художникові і поетові, порівнював його видання із задумом М.Грабовського "Україна dawna i teraźniejsza". Автор був певний, що Шевченко своєю "Мальовничою Україною" "спорудить історичний, поетичний і мистецький пам'ятник своєму народові. У рецензії відчутне захоплення малюнками українського художника, його знаннями історії та побуту народу.

Отже, уже під час навчання в Академії мистецтв, в період створення революційного циклу "Три літа", Шевченко спілкувався з польськими письменниками, з польською революційно налаштованою інтелігенцією, серед якого його твори викликали справжнє захоплення і пошанування. Поза сумнівом, серед свої численних шанувальників він зустрічав (ще до заслання) людей, які не лише розповідали йому про Кармалюка, але й про Конарського, котрий стояв на чолі організації, що мала на меті підняти повстання проти царизму в Польщі, на Україні і в Литві. Шевченко художньо узагальнював і трансформував в поетичні образи найрадикальніші суспільні ідеї того часу [3, с. 12].

Передовій польській молоді, з якою спілкувався Шевченко в 40-х роках, ні "Тарасова ніч", ні "Гайдамаки" не здавалися "кровожерними", а сприймалися нею як твори, що правдиво відбивали історичні події. Ось чому в умовах, коли кращі сили Польщі – Міцкевич, Сцегенний, Дембовський – визволення батьківщини бачили в загальнонародному повстанні, Шевченко міг розраховувати на розповсюдження власних творів серед польського читача.

Сучасне шевченкознавство оперує численними свідченнями про межі знайомства Шевченка з польською культурою його часу, а надто польською літературою доби романтизму (творами А.Міцкевича зокрема). Дві речі безперечні: розповсюдження в рукописних списках творів Шевченка серед польської громадськості і глибока обізнаність, освоєння українським поетом усього значного, що робила демократична польська інтелігенція для свободи і розвитку культури. Це були впливи взаємодоповнюючі, які залишили свій слід не лише на українсько-польських літературно-громадських зв'язках 40-х, але й в пізніші роки.

Популярність Шевченка серед поляків пояснюється значною мірою тим, що він як поет вдарив у струни, які не тільки промовляли до найзаповітніших мрій молоді про свободу людини й вітчизни, а й закликали до рішучих дій. Тим більше, що ця універсальна особистість не лише увібрала в себе романтичний бунт Міцкевича, його набутки в царині слова, але й відповідала на ті болючі питання, які висувала польська й російська дійсність у період між двома повстаннями. Шевченко враховує досягнення польського романтизму в галузі тематики, проблематики й поетики, але й робить нові відкриття, яких польська романтична література не знала. Епоха дворянської революційності завершилася, розпочиналася доба революційно-демократична, і Шевченко ставав її виразником і співцем.

Тема Шевченко і Адам Міцкевич уже не раз була предметом літературознавчих досліджень. Звернемо увагу на спорідненість їхнього використання народної фантастики в баладах, на патріотично-трагедійну героїку переважної більшості їхніх творів історичної тематики, паралелі в жанрових епізодах "Сну" і так

званого "Уривка" до третьої частини "Дзядів", близькість у засобах творення сатиричних образів, нарешті, звернення Шевченка до драми-містерії, такої популярної серед польських романтиків. При ближчому розгляді тематичних і художніх особливостей творів обох поетів не можна не помітити, що Шевченко перегукується не тільки з Міцкевичем, а й з іншими польськими романтиками у високій оцінці руху декабристів, у їх жертвному патріотизмові, у запереченні феодально-кріпосницької системи, але як митець, як творча особистість наш поет змагається з польськими в силі й переконливості образу, в могутності поетичної експресії, в точності й виразності характеристик, емоційно-поетичному осягненні предмета. Це доказ того, що українська література в особі Шевченка надолужила втрачений час і могла вже поставити в рівень із світовими і свої шедеври.

Досі йшлося про письменників, яких Шевченко знав. Але як обґрунтувати численні аналогії – в змісті і формі – в творах Шевченка і, скажімо, Ю.Словацького, які написані майже в один час і при тому за умов, коли ні польський автор з творчістю українського, ні український з творчістю польського поета не були обізнані. Звичайно, ранне суголосся творів обох митців (зокрема у баладах) можна пояснити ремінісценціями української народної творчості і способами її інкрустуючої обробки поетами "української школи", в традиціях якої починав віршувати Ю.Словацький. Внаслідок цього початок "Української думи" Ю.Словацького звучить як переказ початку "Причинної", написаної через якихось два роки після польського твору [2, с. 17].

Твори із спільними рисами ("Ян Казимир" – "Никита Гайдай"; "Срібний сон Саломеї" та ін) в умовах близькості історичного розвитку складають так званий типологічний ряд і є чи не першою ознакою включення даної національної літератури у світовий художній процес. Це ще одна з причин активного входження інонаціонального явища в духовне життя даної країни: Шевченко в Польщі сприймався і читачем, і літературою як органічне, споріднене явище.

Зв'язки Шевченка з польською прогресивною громадськістю не припинялися і на засланні, і на "волі" – спочатку в Москві та Петербурзі, а згодом і на Україні. Не вичерпалася і "польська тема" у його творчості. Навпаки, з роками вона інтенсифікувалася, досягнувши в поезії "Полякам" ("Ще як були ми козаками") свого апогею. Дослідники нараховують близько сорока імен польських діячів, з якими Шевченко зустрічався на засланні або був знайомий заочно, серед яких на перший план виступають польський історик та художник Броніслав Залеський (родом з Білорусії); поет Едвард Желіговський (теж з Білорусії), автор революційної поеми "Йордан", з якою український поет був обізнаний ще до заслання; Сигизмунд Сераковський з України, пізніше один з керівників польського повстання 1863 року. Отже, Шевченко був знайомий з представниками різних етапів визвольної боротьби в Польщі. Суперечливою є оцінка історичних поем, особливо "Тарасової ночі" і "Гайдамаків". Виступи преси з приводу "Гайдамаків" впливали, звичайно, на перекладачів. Тому, наприклад, київський студент А.Голжачинський відкривав видання своїх перекладацьких спроб полемікою, відстоюючи право на відтворення польською мовою "Кобзаря" [4, с. 51].

Таким чином, Шевченко для поляків був не тільки великим поетом, майстром слова, що відобразив усю глибину трагічних українсько-польських відносин у минулому, але й найвидатнішим представником українського народу, речником його найзаповітніших мрій і сподівань. Писати про Шевченка означало писати і про Україну, український народ, про його взаємини з народом польським.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у освоєнні спадщини Шевченка у трьох напрямках: як великого, геніального поета, спорідненого найбільшим власним завоюванням в царстві духу (від А.Міцкевича до С.Жеромського); як політичного діяча; як самотутне неповторне явище у багатовікових польсько-українських взаєминах, значення якого може бути розкритим у ретроспективних зіставленнях і аналогіях. З українського боку, тема Шевченка і Польща була також актуальною і життєвою: вона розкривала нам джерела формування поета, процес включення української культури в світову, утверджувала важливість і життєву необхідність взаємодії братніх національних культур.

Джерела та література:

1. Вервес Г. Д. Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин / Г. Вервес. – К.: Дніпро, 1957. – 213 с.
2. Глібов В. В., Горун О. Д. Українсько-польські відносини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва / В. В. Глібов, О. Д. Горун // Політика і час. – 1997. – № 5-6. – С. 15-21.
3. Кирчів Р. Ф. Український фольклор у польській літературі (період романтизму) / Р. Ф. Кирчів. – К., 1971. – 113с.
4. Щурат В. Перші польські голоси про Шевченка (1842-1844) / В. Щурат // Вибрані праці з історії літератури. – К., 1963. – 521 с.